

IZABELLA és JÁNOS ZSIGMOND.

(1556–58.)

I.

Izabella kormányát szervezi. A papi javak világiakká tétele. Dobó vajda ki-megy. Bebek F. magát a portán kormányzónak nevezeti; az ország nem fo-gadja el. A vallásszabadságot kimondják. Petrovics meghal.

A festői jelenetet, a mint a lovagias magyarnemzet a még mind szép királynét, s már felserdült fiát fogadta, francia ir-hatná le, ki az Elbából megtért Napoleon bevonulását látta.

A néhány év megtanítá a magyart a vesszőnyalábról kelt római rege értelmére...

Ismerve a nemzet „semmit rólam, nélkülem” elvét, a mint bejött, nov. 25-én Kolozsvártt országgyűlést tartott. Felgyültek a rendek, fel a magyarországi megyék követei is, s nov. 26-án azon örvendetes hirre ébredtek, hogy ruszkai D o b ó István, Ferdinánd meghagyásából Szamosujvár várát, szabad mehetés feltéte alatt, feladta ¹⁾).

Mondhatni még csak Várad és Huszt tartá magát, Er-délyben már nem volt, mi meg nem hajolt volna: kezdődött az öröknevezetes országgyűlés, mely 11 nap alatt Erdélyt új alak-ba önté, s az erdélyi nemzeti fej d e l e m s é g e t s z e r v e z é.

A királyné trónbeszédében felemlité, hogy a nemzet ja-váért újra elhagyta szülőföldét, rokonait, barátait... biztosítá a hont, hogy törvényeit tisztelni fogja. S következett a tanácskozás.

¹⁾ Forgács. 189. Wolf. de Bethlen. I. 602.

Mert gyermek királyt nem akartak, a kormánypálczát Izabella királyné kezébe tevék le, míg a 16 éves János Zsigmond képevé válik; de úgy, hogy az okmányok kettőjük nevében keljenek ¹⁾).

Felső-magyarországi főkapitányá Perényi Gábort, Imre fiát, a Tiszán inneni megyék főkapitányává a hős Varkócz Tamást nevezék.

A török porta és francia udvar közbenjárását, segélyét megköszönni, követeket rendeltek. Szolymánhoz Szalánczi János és Kemény János ment, II. Henrik francia királyhoz a nyugoti nyelveket jól beszélő, később erdélyi fejedelem Báthori Kristóf ²⁾).

Szakasztottak a multtal, kimondatott a függetlenség és secularizatio, min az erdélyi fejedelemiség eszméje nyugodott.

Izabellának a pozsoni országgyűlés ellenére visszaadott a kinevezés és adományozhatási fensőségi jog... Mivelhogy jegyajándékban kapott uradalmi el voltak foglalva, Erdély azokat a szamosujvári s görgényi váruradalmakkal kárpótolta... A királyi udvartartás és országköltségek fedezésére kincstári jövedelmeket rendeztek; a gyűlöltté vált kincstárnoki méltóságot ürességben hagyák, s a királyi jövedelmek kezelését a kormánytanácsra bízták.

A politikai reformoknál nem volt kevésbé merész eszme a papjivak világiakká tétele, a fejérvári püspökség, káptalan, a kolozsmonostori convent, klastromok, zárdák eltörlése, s javaiknak országos jövedelmi alappá, s eladományozhatókká változtatása, mi, míg egyfelől a protestáns vallás megalapulásának lön eszköze: a terjedelmes jószágok, épületek s különösen az egyházi tizednek ³⁾ a kincstár javára lett fordítása által, a fejedelemiség erős oszlopává lön ⁴⁾).

¹⁾ Bethlen Farkas szerint 5 év tüzetett. I. 599. ²⁾ Forgács. 201. ³⁾ A tized nevezetes kérdéssé vált, mert a székelyeknél nem volt, a százok papjaiknak adák, s e törvényczikk alapján változások jöttek be. L. egy értekezést Hon és Külföld 1845. II. 90. sat. sz.

⁴⁾ E végzések eredetije a fejérv. kápt. Gal L. Diet. végz. nyomdokai I. 4. Aláíratott dec. 7-én gr. Kemény gyűjt. Cod. Art. Diet. I. 243–5, Wolf. de Bethlen, I. 598, Szegedi, Synopsis 363.

Itt határozatott el egyszersmind, Izabella kedvéért, hogy a lengyelek, kik Zápolya és Izabella visszahozásában oly nagy szerepet játszottak, hazafiusságnak, hivatalokba léphessenek, mit később a lengyel nemzet is visszánözött.

A gyűlés örömét nem várt kellemetlen jelenet zavará meg. Mint említők, Dobó feladta Szamosujvárt, s Petrovics és Balassa Menyhárt szabadmehetésről biztosíták: ki is indult Magyarországra. Azonban Perényi Gábor, Dobó személyes ellene, felfedezi, hogy a feladási föltételek ellenére ágyukat rejtett podgyászszekereibe. Perényi fegyveres néppel utána robbog, s a királyné nevében visszatérésre szólítja fel; s Dobó, bár egyelőre fegyverfogásra gondolt, végre is engedett, s dec. 3-án Kolozsvárra ért; szekereit a kolozsvári piacon kimotozák, az ágyut megtalálták... Dobót a királyi ügyész kereset alá veté, a hongyülés tárgyalás alá vette: Petrovics és Balassa minden védelmezése daczára, kimondák a bűnöst; s dec. 11-én Szamosujvárra visszakisértetvén, családjával fogságra vettetett ¹⁾.

Izabella miután egy hónapot Kolozsvártt mulatott, Fejérvárra, székvárosába ment. Tanulva a multakon, férfiasabb kezekkel ragadta meg a kormány gyeplőjét. Nem feledheté, hogy Martinuzzi pártos politikája a székelyekben talált folyvást támaszt magának; első gondja volt, hogy e nemzetet, mely, mivel hűtlenségi esetekben jószágát nem veszé, minden elégtelennek fegyverül szolgált, oly térre tegye át, hogy könnyelmű fegyverragadástól elrettentse. Megkezdődtek tehát a székely jogok elleni csatározások.

Szeben, mint legnagyobb erőd lévén eddig az arsenál, mivel Petrovicsnak ágyukat adni vonakodott: 1557. jan. 5-kén minden ágyut Fejérvárra vitettek ²⁾... Febr. 6-án Fejérvártt hongyülés lön, a zavarok közt elhanyagolt nevelés helyrehozására Vásárhelytt és Kolozsvártt egy-egy kolostort tanodá-

¹⁾ Dobó egy év mulva, 1657. nov. 7-én szabadult meg szökés által, neje részére nyervén Izabella lengyel várnagyát. Jutalmúl kapá Léva és Végles várakat. Forgács. 190–92. 227. Tud. gyűjt. 1837. X. 64. Magy. Tört. Emlékek. III. 99. Fundgruben. I. 60.

²⁾ Fundgruben. I. 61.

nak jeleltek minthogy a székelyek közt még mind voltak, kik Izabellának a hűségesküt le nem tették, határozattá vált, hogy e naptól fogva, miként a nemesség, notán a székelység is veszesse jószágát; eddig a székelység pénzdót nem fizetett, most a két nemzet öt-öt ezer forintot szavazott meg, a székely követek vállalni nem akarván, szintén határozatba ment, hogy a mit a két nemzet végez, a harmadik annak engedelmeskedni tartozik ¹⁾).

Igy haladott Izabella terveiben; de az ellenhatás sem soká késett. Ferdinánd márcz. 19-én császár lett, több erő jöven rendelkezése alá, e perctől félelmissé vált. Azonban az első baj másfelé merült fel. Magyarhonból mind több hatalmas főur kezdett Erdélybe menekülni, s ezek közt pelsőczy Bebek Ferencz, Kraszna-horka s több várak ura, kit a mult évben Ferdinánd száműzött, s egy leve Izabella behozatala hősei közül. Ezért többek közt a fővezérséget, a gyalui várat és kolozsmonostori apátság sok szép faluit kívánta volna, s midőn nem kapá, azon fenyegetődzéssel, hogy azon lesz, hogy az ő pecséte is onnan függjön, honnan Izabelláé függ, febr. utó felében a budai basa ajánlólevelével Konstánczinápolyba indult; s mindamelllett, hogy Izabella Erdődi Sebestyént utána indítá, elhitteté a portán, hogy Izabella és Petrovics nem érezvén magokat elégségeseknek a kormányra, abban egyeztek meg, hogy őt kormányzónak tegyék, s csak a szultán jóváhagyásáért jött; kivitte, hogy ápr. 11-én mint Erdély kormányzóját bocsáták vissza, a két oláhoni vajda támogatására adatván ²⁾).

E váratlan fordulat nagy meglepetést idézett elő Izabella udvarában. Bebek Oláhországba ért, serget gyűjtött, s tudatá az országgal, hogy mint kormányzó fogja Erdély határát átlépni. E Gritti féle jelenet, mely alkotmányunkat tapodá, közös ellenmondásra talált. S mikor májusban törökökkel, oláhokkal a honba akart törni, az utakat bevágva s a szorosokat sereggel megrakva találta; s jónak látta visszahuzódni ³⁾). Erre jun.

¹⁾ Kemény gyűjt. Cod. Art. Diet. I. 256. ²⁾ Budai Fer. Polg. Lex. I. 327. Forgács. 211–12. Wolf. de Bethlen. I. 604. ³⁾ Fundgruben. I. 62.

l-ére Tordára országgyűlést hirdetnek, melyre a magyarhoni megyék is megjöttek; nem gondolván a szultán haragjával, Bebek főkormányzóságát érvénytelennek nyilvánították, s meghatározzák, hogy fegyverrel is ellentálljanak. E visszahatás a portának csakhamar tudtára lön; s Bebek pünkösti királysága azal végződött, hogy a szultán parancsot adott ki, hogy mint ámitót fogják meg, küldjék a portára. Meg is kísérték a tört kivetni, Izabella hozzá küldött, hogy jöjjön be, mert a hon kész elfogadni; de belátta a csejt, az oláhoni vajdát közbelépésre birta; a királynétől kegyelmet kért, s úgy jöve be s huzódott el egyelőre Almás várába, mint a melyet barátja Balassa Menyhárt birt, testvére nótája s halála esetén ¹⁾).

Ugyan e gyűlés, mely Bebek főkormányzóságát megsemmisíté, hozta egyszersmind azon nevezetes határozatot, hogy minden azon vallást kövesse, melyet neki tetszik; de mégis, hogy a felekezeteket egyeztessék, nemzeti zsinatok tartását hatázzák ²⁾). Minek következtében sept. 26-án Kolozsvártt az összes erdélyi papság a szakadás főpontja, az urvacsora felett hosszas vitát tartott, a nagyobb rész a kenyér és borban, Calvin értelme szerint, csak jelképet látott, s a szakadás végre is megmaradt ³⁾).

Ily kormányzati s vallásos rázkodások közt érte a hazát s illetőleg Izabellát a nagy veszteség, hogy szarucláni Petrovics Péter, a hetven éves öreg, de még folyvást tevékeny hazafi, a Zápolyaház rokona, János Zs. gyámja, Izabella kormányzótanácsosa, oct. 13-án Kolozsvártt meghalt ⁴⁾). S a férfiban, ki a Dózsa György személyes elfogása által tünt fel, s azóta negyven éven át a Zápolyák minden csatáit osztá, ki előbb Zápolyát, majd Izabellát Lengyelhonból visszahozni a harcok élén állott: – elhunyt a Zápolyaház Mentora, éppen akkor, midőn a felserdült János Zsigmondnak eszére és kardjára oly nagy szüksége lett volna.

¹⁾ Wolf. de Bethlen. I. 607. Fundgruben. I. 62. ²⁾ Gr. Kemény gyűjt. Cod. Art. Diet. I. 262. ³⁾ Fundgruben. I. 63. ⁴⁾ Forgács. 199–200. W. de Bethlen. I. 611. Fundgruben. I. 63.

II.

Izabella Petrovics halála után lengyelek befolyása alá esik. A hon zugolódik. A főurak összeesküsznek; Izabella őket lesújtatja. Izabella betegeskedni kezd, Ferdinánddal alkudozik, meghal.

Alig tévék Petrovicsot Kolozsvártt sírba, azonnal feltűnt, mit vesztett a köz benne. Izabella, ki könnyelmű anyja vétét öröklé, s kormányzási tehetséggel felruházva nem volt, egyszerre a kalandor jellemű Nisovszki Szaniszló, egy magával behozott lengyel befolyása alá esett, ki bár nős, mégis gyanusítható viszonyban állt a királynéval.

E befolyás s a királyné gondtalan udvartartása, s különösen a tizenhét éves ifjú király elhanyagolt neveltetése, a főurakat méltán aggodalomba ejtette a jövő felett.

Nevelte az aggodalmat az, hogy Ferdinánd sergei a magyarhoni részeket háborgatni kezdék, s a Petrovics által birto- kolt Munkácsot megtámadák, s hadjárat küszöbén álltak. Ba- lassa Menyhárt, mint főkapitány novemberben ellenek szállt, kit később az Izabellával kibékült Bebek Ferencz is követett, s Munkács, Szathmár, Szőlös felett csatákra keltek, miknek csak a tél s 1558. eleje vetett véget ¹⁾.

A hazafiak békétlensége mellé nemsoká a szászoké is csatlakozott. Mert febr. 3-kán Fejérvártt országgyűlést tartott, s hogy rendetlen udvartartása költségeit fedezhesse, a szász- föld tizedét, mit addig a papok vettek volt megtá- madta, s a szász nemzet ellenzése daczára, néhol egy, néhol háromnegyedét a kincstár részére foglalta ²⁾; a harminczadok jövedelmét szintén magának adatá. Szóval mind korlátlanabb uralkodásra volt kilátás.

Hogy fékezzék, márcz. 17-kén Tordán országgyűlést tar- tottak, a kormánytanács kiegészítését szőnyegre hozák, s azt

¹⁾ Katona, XXII. 981. Pray, Ep. III. 124. 28. Fundgruben. I. 63.

²⁾ W. de Bethlen. I. 612. A szász papi tized történetét l. Hon és Külföld 1845. 88–94. sz.

Perényi Gábor, Bebek Ferencz, Báthori György, Kendi Ferencz, Balassa Menyhárt, Kendi Antal, somlyói Báthori Endre, Kemény János, Gyerőfi Mihály, Szalanczi János és Cherepovics Miklósból alkoták össze ¹⁾.

Megszaporíták a kormánytanácsot, mert Izabella nem volt többé a régi: mint uralkodó a nemzetek kiváltságaival nem sokat törődött; s magán életében igen is feltűnt, hogy künlétében anyja iskolájába járt, kinek magán életében a lengyel nemzetnek nem egy oka volt megbotránkozni ²⁾.

Folyvást nem akarta észrevenni, hogy az ország igen szívesen venné, ha a kormányzáshoz csak annyi kedvet mutatna mint a mennyi tulajdonnal birt; de a helyett, hogy visszalépésről gondolkoznék, a már felserdült János Zsigmondot oly asszonyos nevelésben részelteté, hogy a kormánypálcza kezébeadására gondolni sem lehetett. Mindenkép azon voltak tehát, hogy fiát kezéből kivegyék, s férfiasabb kezekbe adják.

Ily hangulat uralkodott, midőn Báthori ápr. 18-ka tájt II. Henrik francia királytól, Martinez Ferencz követe kíséretében visszaérkezett, s azon ajánlatot hozta, hogy királya Magyarhon visszafoglalására öt évig ötezer fegyverest ajánl, s János Zsigmondnak kész családjából herczegnőt adni nejlül ³⁾. Szép remények, melyeknek Izabella is örvendett, azonban uralkodásvágyán s az udvarnál felkapott lengyelek koczkázni nem akarásán, hajótörést szenvedett.

És itt a nemzet tornyosuló bajai közepette az ország leghatalmasabb főurai: Kendi Ferencz, testvére Kendi Antal és Bebek Ferencz tervet készitének, hogy a czélt erőszakkal is kivigyék. A tervbe Balassa Menyhártat is belevonák, bele a józan gondolkodásu s Izabella bujdosásainak hív megosztóját, Csáki Mihály titoknokot; a francia követ közreműködését szintén megnyerék, s első lépésül tűzék, hogy az ifjú fejdelmet anyjától elszakasztván, Váradra vigyék, mint az ország második főpontjára, hogy férfiasabb fejlődést nyerjen.

¹⁾ Gr. Kemény gyűjt. Cod. Art. Diet. I. ²⁾ L. könnyelmű jellemét Forgács. 224. ³⁾ Forgács. 206. W. de Bethlen. I. 617. Katona. XXII. 985.

A francia követ belevegyül, s tudatja a királynéval, hogy neki szintén az az útasítása, hogy János Zsigmond férfiass kiképzését szorgalmazza, s tanácsolja, hogy jó lenne Váradot kormánya alá bocsátva, tért nyújtani. Mire azonban Izabella annyira megbotránkozott, hogy a követet hidegen bocsátá el.

Elment, de a haza itt maradt aggasztó jövője előtt. Kendiék nem tágitottak. Fordítottak a dolgon, fellépteték a magyarhoni részeket felkérni a királynét, hogy Váradra tegye udvarát ¹⁾, ugylátszik, most a fiut kísérték benn marasztalni. Ezen gondolatall a jun. 5-ki fejevári hongyülésen lepték meg Izabellát. Hogy kitérjen, a portára utalt, megkérdezését kívánta; a rendek pedig addig is neki Gyalut, Kolozsvárt, Torlát mutaták ki lakásául, mindent hol fiától távol esett, csak Fejevártt nem. A szót Bebek Ferencznek kellett vinni, s talán a pontnál, hol az ifjú királyról határozták: hogy ha a szükség ugy kívánja, táborba szálljon, de vigyázzon nehogy ugy szálljon le a lóról, mint nem illeti, – alkalmasint e pont vitatásánál oly keserü lehetett, hogy törvényczikkben látjuk, mi képp elrendeltetett., hogy a királynétől kérjen engedelmet ²⁾.

Mit sem használt. Izabella nem engedett, Kendiék sem hátráltak. Izabella követeket küld a portára, Kendiék szintén; felkérték a szultánt, hogy Izabellát az ország s fia érdekében távolíttassa el, s azzal vádolák, hogy hajlandónak mutatkozik Ferdinánddal alkudozni ³⁾. A porta ellenkezéről lévén meggyőződve, csauzt indit Izabellához, ki Kendiék követeit megelőzőleg érkezik meg: Kendiéket a legsötétebb árulás színében állítja fel, a királynét elrémiti, s a gyenge nő nem véve észre, hogy legnagyobb oszlopaitól kívánják megfosztani, eltöri fejök felett a pálczát, s kivitelét Nisovszkíra, lengyel kegyence tanácsosára bizza, ki pokoli tervet készít. Kivetik a hálót. Csáki, mint az udvar régi kedves embere, kívágja magát. Balassa Menyhártnak szemére vetik, s kegyelem ígéret mellett Vécset, Kendi Ferencz uradalmát ajánlják, ha a tervet végre

¹⁾ Forgács. 208. Pray, Epist. III. 132. ²⁾ Kemény gyűjt. Cod. Art. Diet. I. 288. ³⁾ Pray, Epist. Procer. III. 136.

hajtja. A kapsi ember nem gondol bűnnel, nevének meggyalázásával, a kivített elvállalja. Kendiüket mint tanácsosokat azon ürügy alatt, hogy hallgassák meg, mit válaszolt a porta, Fejérvárra hijják... Sept. 1 én, éjfél után Balassa Menyhárt udvari s lengyel zsoldosokkal szállásukat körülvéteti, s bakói mütét-hez fog. Ágyuval adott jelre Daczó Tamás és Perusith Gáspár, Martinuzzi sógora, csapataikat reájok vezénylik, s a három ellenzéki főnök, Kendi Ferencz, testvére K. Antal és Bebek Ferencz, kiknek legnagyobb vétkök gazdagságukban állt, a katonák kardcsapásai alatt elvérzének... kiontott vérök Izabella nevére eltörölhetlen szenyfoltot vetett ¹⁾.

Izabella jól érezte a felelősség terhét, annak hirdetése mellett, hogy őt meg akarák a portán buktatni, egy üveg mérget is mutogatott mint a melyet Bebeknél kaptak, s neki és fiának volt szánva ²⁾. Javaikat elkoboztatá, a kincsekkel meg-
rakott Vécset lefoglaltatta.

Sept. 29-ére Fejérvárra országgyűlést hirdet. Szalánczi János őket a kormány megbuktatni akarásával, a királyné ellen tervezett orgyilkosság szándékával vádolván, a mérget is felmutatta: a rendek a hatalmas és annyiszor ide és oda pártolt, politikai szilárdság nélküli urakra a bűnöst kimondák ³⁾, s lesujtatásuk fölé fátyolt vetettek. Balassa, ki már Diód és Almás ura volt, most megkapá Vécset is; de egyszersmind hogy az udvartól minél távolabb essék, a Tiszán inneni megyék főkapitányává neveztetett, Szathmáron mutatott lakással ⁴⁾. Azt hitték, a legjobb pontra állítják, mert itt Bebek Györggyel, az általa lesujtott Bebek F. fiával kellett harcolnia.

E percztől Izabella udvarában megszűnt a zajos élet, a királyné tánczközbeni ivás következtében betegeskedni kezdett, annyira, hogy azon hir terjedt el az országban, hogy halva tartogatják; mit csak az által tudtak megsemmisíteni, hogy két

¹⁾ Wolf. de Bethl. I. 619. Pray, Epist. III. 136. Forgács. 213. Jel-
lemzésüket ugyanott 214–218, Katona. XXIII. 78. ²⁾ Okl.
Fundgruben. I. 5. ³⁾ Gr. Kemény gyűjt. Cod. Art. Diet. I. 299.
W. de Bethlen. I. 620. ⁴⁾ Forgács. 217. W. de Bethl. I. 622.

udvarhölgy részére lakadalmot rendeztek, s az ország különböző részeiből felgyülteknek Izabella magát megmutatta.

Mindazáltal magát mind gyengébben érezve, 1559. elején testvérét, a lengyel királyt, közbenjáróul szólítá fel, hogy Ferdinánd adjon fegyverszünetet, mert egyezkedni akar. Szándéka komoly volt. Gyulai Mihályt a portára küldte, s kinyerte a szultán beleegyezését. Erre a lengyel királytól Cromer püspök, Izabellától Nisovszki Bécsbe mentek, s megkezdődött az alkudozás, melynek alapgondolata volt, hogy János Zsigmond vegye át a kormányt, Izabella pedig Husztra vagy Munkácsra vonuljon. Végperceiben maga is réájött tehát a gondolatra, miért Kendiek elvérzetek.

A titokban vitt egyezkedés s a királyné egészségi állapota nem soká oly térre jutott, hogy jónak látta Izabella már az országot is bele vonni. Hogy fiát lennt is biztosítsa, s követei fenmulatásának is némi ürügyet adjon, jun. 12-re Fejérvárra hongyulést hivatott össze, s gyenge egészségét tudatván, felszólítá a rendeket, hogy a trónkövetkezés s halála esetére a fia mellé adandó tanácsosokról gondoskodjanak. A rendek fájlalva a királyné szomorú állapotát, kijelenték, hogy nekik János Zsigmond természetes urok, fejdelmök; a tanácsosok kinevezését pedig ő felségökre bizák. Fel lévén az iránt is szólítva, hogy miután a török és Ausztria közt hét évi fegyverszünet jött létre, követeket válasszanak Bécsbe, kipuhatolni, ha megtartják-e Erdélylyel a békét: ezt is elrendelték. Végre, a szerződés folytatásáról mit sem sejtő rendek Bebek Györgyöt s társait forradalmároknak kiáltván, meghatározzák, hogy ellenök ágyut, serget fordítsanak ¹⁾).

Az alkudozás ez által nagyobb lendületet kapván, fenn a következőkben történt megállapodás: a Castaldo és Nádasdi által kötött mátkaság elismertetett; Izabella visszaigérte Abaujvármegyét, minthogy Kassa, mi Ferdinánd kezén volt, bele esett; Bereg és Ugocsa megye fele adóját ide, felét Ferdinándnak fizesse; Munkács, Huszt, Máramaros s a többi marad-

¹⁾ Mike gyűjt. Art. Diet. I. 291. Benkő, Imago Nat. Sic. 80.

jon János Zsigmond kezén, királyi hatalommal, de a királyi cím használata nélkül, mi helyébe tetszése szerint válasszon címet magának ¹⁾).

A királyi czimről lemondás, e húzta halasztotta addig is az ügyet. Azonban fia következési jogát féltvén Izabella, ebbe is beleegyezett, s Nisovszkit az elfogadott pontokkal Bécsbe indította... még nem járt messze, mire a királyné sept. 15-kén, mintegy 40 éves korában meghalt ²⁾)... S az országot, mely iránt sok érdemei voltak, felmenté azon kellemetlenségtől, hogy az iránta tartozó kegyeletről megfeledkezzék ³⁾).

Nisovszki után sebes futár indult. Visszahívák. S a szerződés félbe szakadt.

Igy halt el Izabella, életidejére nézt korán, az országra nézt későn, mert fia iránti tulságos szeretete nem engedteté vele, hogy úgy neveltessék mint a válságos idők kívánták.

Nagyobb anya volt mint fejdelem; de nem birta az ókor azon anyai jellemét, mely keblét kitárta a kardnak, csakhogy fiát mint caesárt láthassa.

A legvérmesebbek sem ítélheték el alkudozásáért, mert Erdély a hatalmas német birodalommal húzott ujjat, s protectora a szultán, a mellett hogy ázsiai háborújával volt elfoglalva, két fia által volt keserítve, kik egymással csatára szálltak, s a török birodalmat megoszlással fenyegették.

¹⁾ Katona, Hist. Crit. XXII. 340. ²⁾ Forgács. 232. Fundgruben. I. 65. Archiv. N. F. II. 99. ³⁾ Brutus szép jelleműnek festi. Wolf. de Bethl. I. 626. Forgács ellenkezőleg. 202. 210. 12. 16. 33.